

MACIEJ FIC

**„RZECZNIK HISTORII REWOLUCYJNEJ”
HENRYKA RECHOWICZA (1929–2004)
ŻYCIE PUBLICZNE I NAUKOWE**

**STUDIA
Z HISTORII
NAJNOWSZEJ**

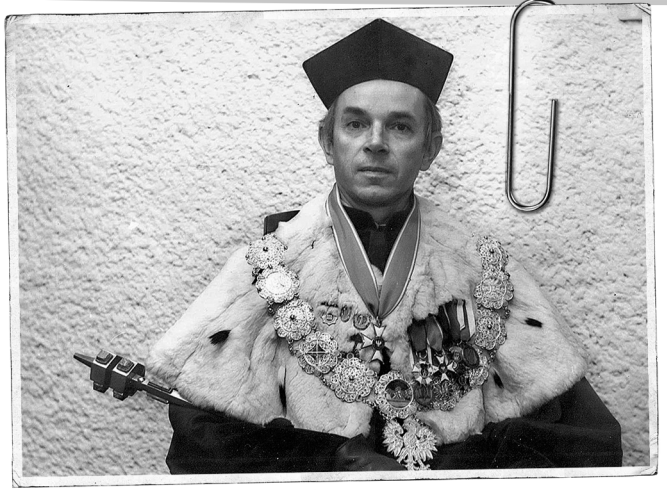
UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

MACIEJ FIC

Badacz XX wieku i dydaktyk historii, rzeczoznawca podręcznikowy MEiN, ekspert KAE przy CKE, prezes Górnośląskiego Towarzystwa Historycznego, zastępca redaktora naczelnego „Śląskiego Almanachu Powstańczego” oraz „Wieków Starych i Nowych”. Autor i współautor m.in. kilkunastu monografii, poświęconych głównie historii Górnego Śląska. Wyróżniony m.in. przez warszawskie Towarzystwo Popierania i Krzewienia Nauk.

„RZECZNIK HISTORII REWOLUCYJNEJ”

MACIEJ FIC

**„RZECZNIK HISTORII REWOLUCYJNEJ”
HENRYKA RECHOWICZA (1929–2004)
ŻYCIE PUBLICZNE I NAUKOWE**

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2023

Seria: Studia z Historii Najnowszej (1)

Redaktor serii
Maciej Fic

STUDIA
 Z HISTORII
NAJNOWSZEJ

Rada naukowa serii

Igor Hałagida (Uniwersytet Gdański), Stanisław Jankowiak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Ryszard Kaczmarek (Uniwersytet Śląski w Katowicach), Jarosław Kłaczek (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Krzysztof Lesiakowski (Uniwersytet Łódzki), Robert Litwiński (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), Adam Makowski (Uniwersytet Szczeciński), Dariusz Nawrot (Uniwersytet Śląski w Katowicach), Jan Pisuliński (Uniwersytet Rzeszowski), Tomasz Przerwa (Uniwersytet Wrocławski)

Recenzje

Tadeusz P. Rutkowski
Grzegorz Strauchold

Patronat

CZASY PISMO

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I	
Przed rozpoczęciem aktywności naukowej (1929–1962)	
Dzieciństwo i młodość	23
Początki aktywności zawodowej	30
Pierwsze prace historyczne i plany działalności naukowej	47
Podsumowanie	57
Rozdział II	
Początki kariery naukowej – praca w Śląskim Instytucie Naukowym (1963–1972)	
Zastępca dyrektora Śląskiego Instytutu Naukowego	61
Na czele Śląskiego Instytutu Naukowego	90
Aktywność naukowa i społeczno-polityczna	106
Podsumowanie	124
Rozdział III	
U szczytu kariery – rektor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1972–1980)	
Organizator życia akademickiego i naukowego	127
Patron procesu ideologizacji Uniwersytetu Śląskiego	160
Badacz i reprezentant środowiska naukowego PRL	175
Podsumowanie	212

Rozdział IV

**Nieoczekiwana degradacja
Od „karnawału Solidarności”
do zakończenia stanu wojennego (1980–1983)**

Wobec nadciągającej katastrofy	217
Ofiara partyjnej degradacji	231
„Ptak, co skalał własne gniazdo”	238
Oskarżony przed sądem	244
Badacz i reprezentant środowiska naukowego PRL	253
Podsumowanie	256

Rozdział V

Życie po odejściu z Uniwersytetu (1984–2004)

Powrót do pracy naukowej i akademickiej	259
Uczestnik życia naukowego i publicznego	270
Podsumowanie	282
Zakończenie	285
Bibliografia	291
Indeks geograficzny	313
Indeks osobowy	315
Summary	325

Kiedy przed kilkunastu laty, współpracując z zespołem Rektorskiej Komisji ds. Opracowania Dziejów Uniwersytetu Śląskiego¹, przygotowywałem w ramach prac nad słownikiem biograficznym zmarłych pracowników Uniwersytetu Śląskiego (UŚ) szkice poświęcone byłym uczonym zatrudnionym w Instytucie Historii (IH) tej uczelni, po raz pierwszy bliżej zapoznałem się z rysem życia Henryka Rechowicza². Z okazji obchodów 40-, a potem 50-lecia powstania UŚ zespół historyków, do którego należałem, przygotował obszerne opracowania monograficzne poświęcone historii uczelni – na ich kartach sylwetka drugiego rektora UŚ była często obecna³. Oczywiście sama postać była mi – absolwentowi IH UŚ badającemu najnowszą historię regionalną – już wówczas dość dobrze znana. Przypisana Uniwersytetowi obieguowa opinia „czerwonej

-
- 1 Autor pełnił wówczas obowiązki sekretarza Komisji (a właściwie drugiego jej składu), działającej w latach 2006–2008 pod przewodnictwem historyka Antoniego Barciała (reprezentującego ówczesny Wydział Nauk Społecznych) i skupiającej naukowców z różnych jednostek Uniwersytetu Śląskiego: Wandę Dziadkiewicz (Biblioteka UŚ), ks. Józefa Krętosza (Wydział Teologiczny), Adama Lityńskiego (Wydział Prawa i Administracji), Eugeniusza Łągiewkę (Wydział Informatyki i Nauki o Materiałach), Grażynę Madej (Wydział Pedagogiki i Psychologii), Jerzego Mioduszewskiego (Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii), Maksymiliana Pazdana (Wydział Prawa i Administracji), Marię Pulinową (Wydział Nauk o Ziemi), Krzysztofa Rostańskiego (Wydział Biologii i Ochrony Środowiska), Tadeusza Sławka (Wydział Filologiczny), Artura Starczewskiego (Wydział Sztuki), Józefa Śliwiołka (Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii), Ernesta Wildego (Wydział Radia i Telewizji), Wiktora Zippera (Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii) oraz Lidii Zuber-Dzik (Wydział Pedagogiki i Psychologii).
  - 2 Por. M. Fic: *Rechowicz Henryk, prof. dr hab.* (biogram). W: *„Non omnis moriar”. Zmarli pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2008*. Red. A. Barciał. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 305–307.
  - 3 Por. *„Mądrość zbudowała sobie dom”. Uniwersytet Śląski 1968–2008. Dzieje, dokumentacja, źródła*. Red. A. Barciał. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008; *Uniwersytet Śląski w minionym 50-leciu (1968–2018)*. Red. S. Fertacz, A. Noras. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018.

uczelni” w dużej mierze wiązała się właśnie z H. Rechowiczem i okresem, kiedy kierował górnośląską wszechnicą⁴; wydał mi się bohaterem złożonym i być może nazbyt demonizowanym. Zastanawiałem się wtedy po raz pierwszy nad szerszym prześledzeniem jego losów i poddaniem obiegowych opinii naukowej analizie. Inne projekty odsunęły jednak te plany w bliżej nieokreślonej przyszłość.

Kolejne spotkanie z postacią H. Rechowicza miało miejsce podczas prac nad książką odtwarzającą przeszłość Śląskiego Instytutu Naukowego im. Jacka Koraszewskiego w Katowicach (ŚIN), którego przez prawie dekadę był kolejno wicedyrektorem i dyrektorem⁵. Dokumenty, do których wówczas dotarłem, spowodowały powrót do dawnych zamierzeń i w efekcie zainicjowały prace nad książką, którą trzymają Państwo w ręce. W trakcie realizacji projektu zdarzały się okresy spowolnienia, ale wydaje się, że dla ostatecznej narracji okazały się one korzystne. Sądzę, że pozytywnie na ostateczną wersję książki wpłynęły m.in. czas między gromadzeniem poszczególnych materiałów a ich ostateczną analizą oraz wielokrotne powracanie do części źródeł.

Postać H. Rechowicza była i jest różnie oceniana. Krytycy wytykają mu przede wszystkim konformizm, budowanie w realiach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) tzw. nauki dworskiej oraz podległość wobec wojewódzkich władz partyjnych. Z tym ostatnim elementem nigdy nie krył się zresztą sam H. Rechowicz, przy różnych okazjach podkreślając swoją „przyjaźń zwłaszcza ze Zdzisławem Grudniem, sięgającą początkami jeszcze okresu wspólnej pracy w Komitecie Wojewódzkim Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Katowicach”⁶. Przypomnę, że Z. Grudzień (żył w latach 1924–1982) był działaczem partyjnym, od 1957 roku zajmującym w Komitecie Wojewódzkim (KW) Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) w Katowicach stanowiska:

4 Por. M. Fic: *Nagroda za Marzec? Pierwsze półtorej dekady istnienia Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. W: *Marzec i po Marcu. Wpływ kryzysu Marca '68 na środowiska naukowe i kulturę Polski Ludowej*. Red. P. Benken, T.P. Rutkowski. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Szczecin–Warszawa 2019, s. 124–150.

5 Por. M. Fic: *Między nauką a propagandą. Śląski Instytut Naukowy im. Jacka Koraszewskiego w Katowicach (1957–1992)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2014.

6 M. Kwaśniewicz: *Spojrzenie z przeszłości. Rozmowa z prof. dr. hab. Henrykiem Rechowiczem, prorektorem Akademii Wychowania Fizycznego, rektorem Uniwersytetu Śląskiego w latach 1972–1980*. „Gazeta Uniwersytecka UŚ” 1998, nr 9. Dostępne w Internecie: <https://gazeta.us.edu.pl/node/197061> [dostęp: 8.03.2023].

sekretarza KW (1960–1970) i I sekretarza KW (1970–1980). Pełnił także funkcje we władzach PZPR: członka Komitetu Centralnego (KC), zastępcy członka Biura Politycznego KC, członka Biura Politycznego, a w latach 1965–1982 był posłem na Sejm PRL. Lewicowy polityk i dziennikarz Kazimierz Zarzycki w swoich wspomnieniach określił H. Rechowicza mianem „totumfackiego” Z. Grudnia oraz „człowieka z jego [Z. Grudnia – M.F.] bajki”⁷. Jednoznacznie negatywnie ukazał bohatera niniejszej monografii dziennikarz i publicysta Michał Smolorz w wydanej po raz pierwszy w 1987 roku (pod pseudonimem Stefan Szulecki) prześmiewczej książce pt. *Cysorz (wspomnienia kamerdynera)*. Autor *Śląska wymyślonego* napisał:

[n]igdy nie potrafiłem dojść, jaką drogą dotarł do Grudnia skromny magister pedagogiki z Wyższej Szkoły Pedagogicznej z Opoli⁸, Henryk Śmiechowicz⁹. Przypadł on naszemu szefowi do gustu niemal od pierwszego spotkania. Widział w nim szansę. Tak jak Stalin znalazł swego Łysenkę, tak Grudzień otrzymał od losu prezent w postaci Śmiechowicza. [...] Henryk Śmiechowicz wyrastał powoli, acz systematycznie, pielęgnowany troskliwie. Kiedy już miał w kieszeni doktorat i mianowaną docenturę, można było światu ogłosić, że oto mamy Wielkiego Wybitnego Historyka Śląskiego. O profesurę już nie było trudno, a więc i o rektorat Uniwersytetu Śląskiego¹⁰. [...] Wielki Historyk tworzył bardzo dużo, był płodny aż do poziomu naukowej grafomanii. Z każdym nowym dziełem, które Wydawnictwo »Śląsk« wypuszczało natychmiast, poza wszelką kolejnością, poprawiało się samopoczucie Grudnia. Nie smak, jaki miał, wdychając na każdym kroku zapach śląskości, przepłukiwał przeglądaniem czerwonych obwolut pachnących jeszcze farbą drukarską. Nie potrafię powiedzieć, czy dzieła te czytał, podejrzewam, iż zadowalał się wysłuchaniem odautorskiego streszczenia¹¹.

7 K. Zarzycki: *Moja melodia PRL-u*. Firma Dziennikarska „Pol-Sil”, Katowice 2020, s. 247.

8 Informacja o studiach realizowanych na uczelni opolskiej podana przez autora (M. Smolorza) była nieprawdziwa – por. dalszą część książki.

9 Pod takim przybranym nazwiskiem opisał Henryka Rechowicza autor.

10 I w tym przypadku opis rzeczywistości odbiega od książkowej narracji – por. dalszą część książki.

11 S. Szulecki [właśc. M. Smolorz]: *Cysorz (wspomnienia kamerdynera)*. Towarzystwo Zachęty Kultury, Katowice 1991, s. 49.

Krytyczno-prześmiewczy ton nie jest jedyny w dyskursie. Życzliwie wypowiedział się na temat H. Rechowicza np. jeden z jego ostatnich przełożonych, Jan Malicki. We wprowadzeniu do pracy *Suum cuique. W dziewięćdziesięciolecie: sylwetki pracowników Biblioteki Śląskiej* ocenił go jako „człowieka tragicznego, z którym los obszedł się nielitościwie i niegodnie – za wierność swoim przyjaźniom, lojalność wobec przełożonych i stałość przekonań”. Swoją ocenę J. Malicki uzupełnił słowami:

[d]odajmy od razu – lewicowych. I nie jest to w tym wypadku kategoria dyskredytująca. Był przy tym człowiekiem niezwykle skromnym. Ilekroć Go spotykałem na korytarzach Biblioteki Śląskiej to zawsze przypominały mi się dzieje Hieronima Surkonta, jednego z bohaterów Miłoszowej *Doliny Issy*, rozdartego między porywające go młyny historii a dramatyczne, wręcz tragiczne losy zwykłych codziennych wyborów. Gdzie osobę – jednostkę ocenia się poprzez makrodzieje świata¹².

W prezentowanej pracy podjąłem próbę weryfikacji tych różnych ocen, starając się równocześnie ukazać podstawę ich kształtowania się. Podobnie jak w przypadku innych związanych z Górnym Śląskiem bohaterów przygotowanych przeze mnie opracowań biograficznych¹³, opisując koleje życia H. Rechowicza, chciałem poddać analizie wpływ sytuacji społeczno-politycznej (a zwłaszcza jej regionalnych uwarunkowań) na postawę, działania i kształtowanie się reprezentanta elit, tworząc rodzaj tzw. biografii kontekstowej. Tym bardziej, że H. Rechowicz współtworzył ważne górnośląskie placówki badawcze (w dużej mierze prowadzące badania nad humanistyką): ŚIN, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Bibliotekę Śląską czy katowicką Akademię Wychowania Fizycznego, i niewątpliwie odcisnął swoje piętno na kształtowaniu się całego środowiska naukowego w tym regionie (zwłaszcza

12 J. Malicki: *Kilka słów wprowadzenia*. W: H. Rechowicz: *Suum cuique. W dziewięćdziesięciolecie: sylwetki pracowników Biblioteki Śląskiej*. Biblioteka Śląska, Katowice 2012, s. 7.

13 Por. M. Fic: *Wilhelm Szewczyk (1916–1991) – śląski polityk i działacz społeczny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007; tenże: *Jan Kustos (1893–1932) – separatysta czy autonomista górnośląski?* 4DPlus, Katowice 2010; tenże: *Edmund Osmańczyk – działacz społeczny i polityczny*. Górnośląskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. W. Roździeńskiego, Drukarnia Archidiecezjalna w Katowicach, Katowice 2010.

w latach 60. i 70. ubiegłego stulecia)¹⁴. Czy był wówczas jednym z wykonawców polityki naukowej państwa? Czy raczej, przyjmując za byłym kierownikiem Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR z lat 1972–1981 Jaremą Maciszewskim, że „tzw. polityka naukowa sprowadzała się do doraźnych decyzji i przedsięwzięć dyktowanych potrzebami chwili, a przede wszystkim wymogiem reagowania na fakty polityczne”¹⁵, H. Rechowicz stał się jej ofiarą? Niezależnie od wszystkiego, moim zdaniem, rolą historyka nie jest ani obrona, ani atakowanie opisywanych postaci. Odwołując się do typologii zaproponowanej przez Rafała Stobieckiego, starałem się unikać budowania przez zawartość niniejszej pracy zarówno „pamięci nostalgiczno-ironicznej”, jak i „pamięci oskarżycielskiej”¹⁶. W części przypadków zestawione świadectwa przeszłości nie wydały mi się wystarczająco jednoznaczne, by dokonać rozstrzygającej oceny¹⁷. W takich sytuacjach świadomie rezygnowałem z narracji oceniającej.

W tym miejscu wypada skonstatować, że nadrzędnym zadaniem historyka pozostaje poszukiwanie i przedstawianie prawdy. Każdą deformację wiedzy o przeszłości, świadomie fałszywą interpretację faktów albo ich celowe pomijanie należy uznać za działania niemoralne i sprzeczne z etyką zawodu historyka. W ocenie dokonań naukowych kryterium powinno stać się więc przyjęcie kwestii moralnej: deklarowanej zgodnie z przysięgą doktorską uczciwości badawczej. O tym, że niewywiązanie się z tego założenia obraca się nie tylko przeciwko nauce, lecz także przeciw samemu historykowi, dobrze dowodzi zawodowy życiorys bohatera monografii¹⁸.

14 Por. M. Fic: *Henryk Rechowicz i jego wpływ na kształtowanie się środowiska naukowego Katowic*. „Katowice, Historia i Współczesność” 2016, t. 1 (15), s. 273–284.

15 J. Maciszewski: *PZPR i świat nauki*. W: *Polska pod rządami PZPR*. Red. M.F. Rakowski. Oficyna Wydawnicza Profi Sp. z o.o., Warszawa 2000, s. 169.

16 Por. R. Stobiecki: *„Historio, historio, cożeś ty za pani”. Eseje historiograficzne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, s. 103–110.

17 Na przykład by ocenić, czy skala nadużywania własnej pozycji przez H. Rechowicza do wykorzystywania możliwości prewydań własnych książek, zbierania opinii środowiska oraz wykorzystywania niepublikowanych badań swoich uczniów była na tle innych środowisk badawczych Polski „ludowej” wyjątkowa.

18 Por. M. Handelsman: *Historyka* [reprint wyd. 2 z 1928 r.]. Oprac. P. Węcowski. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 129–132; H. Dominiczak: *Wstęp do badań historycznych*. Wydawnictwo WSP w Częstochowie, Częstochowa 1994, s. 294.

Przedstawiona biografia dotyczy czasów nieodległych, tym samym podążam właściwie po tropach H. Rechowicza – także badacza Polski „ludowej”. Ale jak niegdyś napisał Philippe Ariès:

[m]ówi się, że drzewo przesłania las, ale najcudowniejszy czas dla historyka to ten, kiedy całościowy obraz badanej epoki dopiero się zaczyna wyłaniać, kiedy nie rozviała się jeszcze zupełnie mgła spowijająca daleki horyzont, a on sam nie nabrał jeszcze dystansu do nagich dokumentów, których szczegóły zachowują całą swoją świeżość. Największa zasługa historyka to może nie tyle obronić tezę, którą był postawił, ile zarazić czytelnika radością ze swych odkryć, wyczuć go – jak sam był wyczulony – na barwy i zapachy rzeczy nieznanymi. Ale żywi on również ambicję zorganizowania tych wszystkich konkretnych detali w jedną abstrakcyjną strukturę; zawsze z trudem (na szczęście!) uwalnia się od natłoku wrażeń, które przykuwały jego uwagę w czasie awanturnicznych poszukiwań, niełatwo mu je nagiąć od razu do koniecznej przecież algebry teorii. Dopiero znacznie później [...] czas, który minął, zabierając z sobą emocje pierwszego kontaktu, kompensuje mu jednak tę stratę: wtedy lepiej widać las¹⁹.

Tak sam rozumiem prowadzenie poszukiwań śladów postaci i zdarzeń dziejących się stosunkowo niedawno²⁰.

Ze względu na rozległą działalność H. Rechowicza i piastowanie przez niego wielu oficjalnych stanowisk na różnych płaszczyznach aktywności (społecznej, politycznej, naukowej) materiały archiwalne na jego temat rozproszone są w kilku placówkach archiwalnych. W książce wykorzystałem zbiory z: Archiwum Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwów Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach i Warszawie, Archiwum Państwowego w Katowicach, Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Archiwum Zakładowego Biblioteki Śląskiej w Katowicach oraz Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie Oddział w Katowicach. Najrozleglejsze wyniki przyniosła

---

19 P. Ariès: *Historia dzieciństwa*. Przeł. z fr. M. Ochab. Wydawnictwo Aletheia, Gdańsk 1995, s. 7.

20 Por. L. Zaskilniak: *Trudności biograficznego badania albo jak za drzewami zobaczyć las?* W: *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*. Red. J. Kolbuszewska, R. Stobiecki. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 27–29.

kwerenda w katowickim Archiwum Państwowym, gdzie sięgnąłem m.in. do zespołów Śląskiego Instytutu Naukowego im. Jacka Koraszewskiego i KW PZPR w Katowicach. Równie ważne dla ostatecznego obrazu informacje zaczerpnąłem z materiałów zdeponowanych w Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Niestety – powódź, która nawiedziła kraj, w tym Katowice, w 1997 roku, nie oszczędziła UŚ, doprowadzając do nieodwracalnego zniszczenia części archiwaliów. Mimo to udało się skorzystać z: akt osobowych H. Rechowicza, protokołów posiedzeń Senatu Uniwersytetu Śląskiego, obszernej korespondencji prowadzonej przez Biura Rektora i Prorektorów Uniwersytetu Śląskiego oraz korespondencji Sekretariatu Prorektorów Uczelni. Ważnym uzupełnieniem wiedzy o H. Rechowiczu była kwerenda archiwaliów warszawskich (wykorzystałem materiały z zespołów: Główna Komisja Kwalifikacyjna przy Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Komisja Kwalifikacyjna Pracowników Nauki, Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Warszawie, Komitet Nauki i Techniki, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Telewizja Polska S.A. Zbiór wycinków prasowych). Zdobycie informacji na temat ostatniego etapu przebiegu kariery naukowej możliwe było dzięki materiałom zdeponowanym w Archiwum Zakładowym Biblioteki Śląskiej w Katowicach oraz Archiwum katowickiej AWF im. J. Kukuczki. Dopełnieniem tych wiadomości były drugorzędne co do zasady informacje ze źródeł przechowywanych w archiwach katowickiego i warszawskiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej oraz w katowickim oddziale Archiwum PAN. Choć mniejsze objętościowo, pozwoliły one na uzupełnienie opisu życia bohatera książki, dając także możliwość zweryfikowania części ustaleń znanych z innych źródeł. Pracując nad odtworzeniem aktywności społeczno-politycznej H. Rechowicza, cennym źródłem okazała się prasa (głównie regionalnej proweniencji) – „Gazeta Wyborcza”, „Dziennik Zachodni”, „Poglądy”, „Trybuna Robotnicza” czy „Wieczór”.

Historia Górnego Śląska po 1956 roku – choć interesująca i na pewno warta naukowej refleksji – nie doczekała się do tej pory zbyt wielu opracowań o takim właśnie, naukowym charakterze. Oczywiście ukazało się kilka pozycji, które były pomocne w przygotowaniu książki, ale trzeba od razu podkreślić, że sylwetka H. Rechowicza nie jest w nich silnie obecna. Postać H. Rechowicza jest wzmiankowana m.in. w tekstach Łukasza Garbala²¹,

21 Ł. Garbal: *Centralna Komisja Kwalifikacyjna do spraw Kadr Naukowych a represje wobec opozycji. Przypadek habilitacji Jana Józefa Lipskiego (1975–1981)*. W: *Nadzorcy. Ludzie i struktury*

Jakuba Kazimierskiego²², Tomasza Kurpiera²³, Andrzeja Topola²⁴, Jana Walczaka²⁵ oraz piszącego te słowa²⁶. Jego dokonania naukowe poddano weryfikacji i ocenie m.in. w tekstach Adama Dziuby²⁷, Rafała Łatki²⁸, Janusza Mokrosza²⁹ i Dariusza Węgrzyna³⁰. W kwestiach ogólniejszych skorzystałem

-
- władzy odpowiedzialni za działania wobec środowisk twórczych, naukowych i dziennikarskich. Red. S. Ligarski, G. Majchrzak. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2017, s. 373–404.
- 22 J. Kazimierski: *PZPR w województwie katowickim wobec NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1982*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział w Katowicach, Katowice 2014.
- 23 T. Kurpierz: *Zbuntowani. Niezależne Zrzeszenie Studentów w województwie katowickim 1980–1989*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział w Katowicach, Katowice 2012.
- 24 A. Topol: *Ludzie „Ojczyzny”. Ślązacy w organizacji narodowej „Ojczyzna” w latach 1939–1949*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2012.
- 25 Por. J. Walczak: *Jerzy Ziętek. Biografia Ślązaka*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2002.
- 26 M. Fic, L. Krzyżanowski: *„Jak 9 z Wujka”. Górnośląski glosariusz Polski Ludowej*. Wydawnictwo Cum Laude, Katowice–Bielsko-Biała 2016, s. 116–119; M. Fic: *„Wielki wybitny historyk śląski”. Biografia prof. Henryka Rechowicza jako przykład kariery naukowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*. W: *„In servitute scientiarum”. Biografistyka. Galicja. Druga Rzeczpospolita. Księga pamiątkowa w 10. rocznicę śmierci Profesora Leszka Kuberskiego*. Red. A. Maziarz. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2017, s. 205–220.
- 27 A. Dziuba: *Totalitaryzacja. Polska Partia Robotnicza na scenie politycznej województwa śląskiego (1945–1948)*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Oddział w Katowicach, Wydawnictwo Libron – Filip Lohner, Katowice 2016.
- 28 R. Łatka: *Stanisław Wałach. Ubek o ambicjach literackich*. W: *Nadzorcy. Ludzie i struktury władzy...*, s. 305–323.
- 29 J. Mokrosz: *Aleksander Zawadzki – działacz komunistyczny i wojewoda śląski (1945–1948)*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Katowice–Warszawa 2017; tenże: *Przynależność partyjna a twórczość historiograficzna. Henryk Rechowicz i jego sposób prezentacji dziejów Górnego Śląska*. W: *Oni tworzyli obraz Górnego Śląska w XX wieku*. Red. A. Kubica, J. Mokrosz. Archiwum Państwowe w Katowicach, Stowarzyszenie Humanistyczne Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy, Wydawnictwo Illustris Damian Halmer, Katowice–Rybnik–Zabrze 2017, s. 141–158.
- 30 D. Węgrzyn: *Profesjonalizacja. Działania aparatu represji w okresie od referendum ludowego 30 czerwca 1946 r. do wyborów do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. w województwie śląskim*. W: *Referendum ludowe w 1946 roku oraz wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku na Górnym Śląsku*. Red. A. Dziurok, M. Świder. Instytut Pamięci

m.in. z prac Barbary Fijałkowskiej³¹, Ludwika Hassa³², Tadeusza P. Rutkowskiego³³ czy Rafała Stobieckiego³⁴ (w obszarze historiografii) i Janusza Rolickiego³⁵ oraz Jakuba Szumskiego³⁶ (podczas odtwarzania realiów epoki Gierka). Oczywiście wykorzystałem także ustalenia poczynione przy okazji kolejnych okrągłych rocznic powstania Uniwersytetu Śląskiego, zamieszczone w okolicznościowych pracach³⁷, oraz dostępne prace memuarystyczne³⁸.

W przypadku biografii H. Rechowicza – inaczej niż w innych projektach tego typu – odstąpiłem od wydzielenia cezur poszczególnych rozdziałów wyłącznie na podstawie ogólnopolskich wydarzeń na rzecz łączenia ich z granicznymi wydarzeniami z życia bohatera książki. W pierwszym rozdziale przedstawiłem drogę H. Rechowicza do podjęcia działalności naukowej (od momentu narodzin w 1929 roku do zakończenia pracy w Referacie Historii Partii KW PZPR w Katowicach w 1962 roku). Drugi obejmuje okres od stycznia 1963 do września 1972 roku, kiedy H. Rechowicz kierował (najpierw jako wicedyrektor, a potem dyrektor) ŚIN w Katowicach. W trzecim rozdziale

---

Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu; Uniwersytet Opolski, Katowice–Warszawa–Opole 2017, s. 84–109.

- 31 B. Fijałkowska: *Polityka i twórcy (1948–1959)*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.
- 32 L. Hass: *Pokolenia inteligencji polskiej*. Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna, Łowicz 1997.
- 33 T.P. Rutkowski: *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007; tenże: *Historiografia i historycy w PRL. Szkice*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2019.
- 34 R. Stobiecki: *Historiografia PRL. Zamiast podręcznika*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020.
- 35 J. Rolicki: *Edward Gierek. Życie i narodziny legendy*. Wydawnictwo Iskry, Warszawa 2002; tenże: *Edward Gierek: przerwana dekada*. Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1990.
- 36 J. Szumski: *Rozliczenia z ekipą Gierka 1980–1984*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2018.
- 37 Oprócz wymienionych wcześniej: *„Wyrósł z dobrego drzewa...”. Uniwersytet Śląski 1968–1998. Fakty, dokumenty, relacje*. Red. A. Barciak. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1998.
- 38 Między innymi: K. Zarzycki: *Między nie i tak*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2000; tenże: *Moja melodia PRL-u...*; J. Tejchma: *Kulisy dymisji. Z dzienników ministra kultury 1974–1977*. Oficyna Cracovia, Kraków 1991.

odtworzyłem realia od października 1972 do grudnia 1980 roku – w tym czasie H. Rechowicz pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Czwartym rozdziałem wyznaczają cezury grudnia 1980 (kiedy ustąpił, a właściwie został zmuszony do ustąpienia ze stanowiska rektora) i lipca 1983 roku (kiedy formalnie zakończył pracę w Uniwersytecie Śląskim). Wreszcie w piątym rozdziale opisałem ostatnie dwie dekady aktywności H. Rechowicza, już po opuszczeniu przez niego murów UŚ.

Zaprojektowane w ten sposób rozwiązanie pozwoliło lepiej zaprezentować badany proces – przebieg kariery naukowej i społeczno-politycznej H. Rechowicza, uwypuklając najpierw szybki i błyskotliwy awans, potem nagłą i jednak dość niespodziewaną degradację, a następnie powolny (wsparty bez wątplenia zewnętrznymi uwarunkowaniami) powrót do pracy naukowej i dydaktycznej, dokonany w nowej rzeczywistości schyłku PRL i początku III Rzeczypospolitej Polskiej. W każdym z rozdziałów analizie poddano jednocześnie najważniejsze prace, napisane i zredagowane przez H. Rechowicza³⁹. Z oczywistych powodów różna pozostaje objętość poszczególnych rozdziałów. Zdecydowanie najobszerniejsze są te opisujące najaktywniejszy i najpełniej udokumentowany etap życia zawodowego H. Rechowicza, a więc czas pracy w ŚIN oraz okres zatrudnienia w UŚ i kierowania tą uczelnią.

Z pewnością lepszy efekt przyniosłoby wykorzystanie w pracy w większym wymiarze metody porównawczej – z innymi badaczami partyjnymi – jednak wprowadzenie takiego rozwiązania utrudnia dostrzegalny wciąż deficyt tego typu opracowań. Wymagałoby to nowych badań, to więc raczej temat

---

39 Praca stanowi biografię, w której nadrzędnym zadaniem pozostaje uchwycenie postaci tytułowego bohatera z jego profilem osobowościowym i odtworzenie cykli jego życia zawodowego, w mniejszym zaś stopniu w polu badań znajduje się analiza historiograficzna, która stanowi ważny, acz nie wiodący obszar. Dlatego zamiast pełnej analizy dorobku publikacyjnego (można przy tym zwrócić uwagę, że do końca lat 80. niemal wszystkie prace autorstwa H. Rechowicza były jednostronnym, propartyjnym ukazaniem przeszłości) autor zdecydował się na egzegezę merytoryczną wybranych prac H. Rechowicza, które m.in. były podstawą do jego awansu naukowego bądź miały mieć jak najszerzy odbiór naukowy. Dokonując charakterystyki wybranych prac, zwrócono także uwagę na kwestie formalne (stosowanie przez H. Rechowicza aparatu naukowego i korzystanie z archiwów), które nie są oczywiście głównymi determinantami naukowości bądź nienaukowości badań i publikacji, ale stanowią jeden z elementów potwierdzania korzystania z narzędzi badań historycznych i w tym znaczeniu dają zwrotną informację o świadomości istnienia warsztatu badawczego historyka. Por. T. Pawelec: *Biografistyka w obrębie historii historiografii – uwagi z doświadczenia płynące*. W: *Biografistyka we współczesnych badaniach...*, s. 57.

na osobne studium. Przyjęta koncepcja i w konsekwencji tytuł monografii w żaden też sposób nie sugerują porównania H. Rechowicza z innymi badaczami, a tylko przedstawienie go na tle jego środowiska naukowego i politycznego. Wyznaczonym celem było bowiem ukazanie, na ile wyróżniał się w owym środowisku, nie zaś analiza dorobku innych badaczy; zachowania innych postaci przybliżono, by ową różnicę wykazać. Jednocześnie brak ustaleń historiografów starałem się w jakimś stopniu zastąpić głosami „świadków historii”, przywoływanymi ze świadomością specyfiki tego typu źródeł i przy zamierzonej rezygnacji z wywoływania źródeł. Aby maksymalnie czytelnie, interesująco i bez obaw o nieprawidłową interpretację przedstawić życiorys naukowy i zawodowy H. Rechowicza, zdecydowałem się również na przytoczenie relatywnie dużej liczby cytatów – zarówno z tekstów samego H. Rechowicza, jak i innych dokumentów z epoki. Wszak lepiej niż jakiegokolwiek parafrazy ilustrują one opisywane realia i oddają (przynajmniej oficjalne) stanowisko autorów.

Ważnym aspektem wymagającym wyjaśnienia pozostają kwestie terminologiczne. Przede wszystkim należy wytłumaczyć, że zdecydowałem się na używanie określenia „aktywność naukowa” czy „badania naukowe”, mimo poczucia (czasem nawet graniczącego z pewnością), że opisywane przykłady takiej aktywności dziś określane byłyby mianem skrajnie rozumianej polityki historycznej⁴⁰, albo wręcz sterowaniem w metodologii i świadomym na-

---

40 Jak wyjaśniałem w jednym z artykułów: termin „polityka historyczna” „został ukształtowany pod koniec XX wieku, oznacza prowadzenie przez elity (zwłaszcza państwowe) działań, które mają wpływać na świadomość historyczną obywateli oraz wzmacniać publiczny dyskurs o przeszłości. Za podstawowy cel polityki historycznej uznawane jest wyselekcjonowanie z przeszłości narodu lub społeczeństwa tych elementów, które mają służyć zachowaniu, odtworzeniu, przebudowie lub budowie nowej tożsamości. Ważną cechą charakterystyczną polityki historycznej jest też jej centralna inspiracja i rozproszona realizacja. Oznacza to, że główni inspiratorzy finansują początkowy etap procesu i tworzą atmosferę (zwłaszcza medialną), która wiedzie do dalszych, rozproszonych i wielokierunkowych działań. Dlatego narzędzia realizacji polityki historycznej pozostają bardzo różne, obejmując równocześnie płaszczyzny: naukową, publicystyczną, edukacyjną czy popkulturową. Dlatego »politykę historyczną« realizuje się zwykle za pomocą: prowadzonych bądź finansowanych przez instytucje państwa badań naukowych, edukacji i wychowania (m.in. poprzez definiowanie postaw i wartości, możliwe dzięki etykietowaniu bohaterów), organizowania wyspecjalizowanych instytucji i przedsięwzięć (placówek muzealnych, izb pamięci, instytutów i centrów), organizacji czasu (likwidowania świąt państwowych bądź wprowadzania nowych, organizacji uroczystych obchodów tychże), topografii pamięci (np. nadawania i likwidowania

ginaniem faktów (ewentualnie ich zafałszowywaniem np. przez ich tendencyjny dobór), więc w przypadku co najmniej części dokonań należałoby ten termin wziąć w cudzysłów. Podobnie nieco na wyrost stosuję (bez cudzysłowu) termin „dzieje ruchu robotniczego” – mimo świadomości, że w praktyce Polski „ludowej” oznaczał on dzieje ruchu komunistycznego i formacji oraz osób z nim współpracujących, przy marginalizacji dokonań i osób z innych środowisk, np. Polskiej Partii Socjalistycznej, Narodowego Związku Robotniczego czy Narodowej Partii Robotniczej. W narracji zdecydowałem się też stosować terminy Związek Radziecki/Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) zamiast Związek Sowiecki/Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich (ZSRS)⁴¹, oraz Polska „ludowa” – jako określenie państwa polskiego w latach 1944–1989, wynikające z propagandowo i nieprawdziwie ukazywanej wizji udziału ludu w rządzeniu państwem, używane przez wielu badaczy umownie dla opisywania całego okresu rządów komunistycznych i socjalistycznych w Polsce przed 1990 rokiem⁴².

Nie ulega wątpliwości, że w pierwszych dwudziestu latach aktywności zawodowej H. Rechowicz pozostawał zdecydowanym zwolennikiem i realizatorem tzw. nauki dworskiej czy – jak określił całą grupę analogicznych historyków Rafał Stobiecki – „przedstawicielem marksizmu »ortodoksyjnego«” (obok Władysława Góry, Norberta Kołomejczyka oraz Bronisława i Eleonory Syzdków)⁴³. Jego specyfiką było przede wszystkim kreowanie na użytek gór-

---

nazw ulic, placów), a także poprzez odpowiednie wykorzystanie mediów oraz organów wymiaru sprawiedliwości. Przy czym »polityka historyczna« najczęściej koncentruje się na autodestygmatazacji (czyli odrzuceniu »cieni« własnej przeszłości), rzadziej na wymianie jednych bohaterów na innych”. Nie zawsze musi jednak oznaczać pisanie pod założoną z góry tezę, fałszowanie historii czy nachalną hagiografię. Por. M. Fic: *Wieki średnie obszarem polityki historycznej? Studium przypadku „Korony królów”*. W: *Silesia – Polonia – Europa: studia historyczne dedykowane Profesorowi Idziemu Panicowi*. Red. J. Sperka. Wydawnictwo Cum Laude, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Cieszynie, Katowice–Bielsko-Biała 2019, s. 491–506.

41 Termin „radziecki” zastosowany został po raz pierwszy dla określenia systemu tworzego przez bolszewików po 1917 roku przez polskiego prawnika, historyka i sowietologa Wiktora Sukiennickiego w wydanej w 1938 roku w Wilnie pracy *Ewolucja ustroju Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w świetle oficjalnych publikacji władzy radzieckiej* i użyty został przez niego w miejsce uznawanego za rusycyzm terminu „sowiecki”.

42 Por. J. Eisler: *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna 1944–1989*. Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa 2018, s. 9.

43 R. Stobiecki: *Historiografia PRL...*, s. 161.

nośląsko-zagłębiowski białej legendy chwalebnych i głębokich tradycji ruchu robotniczego, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska komunistycznego, potrzebnej władzom do lepszej legitymizacji „ludowych” rządów w uprzemysłowionym regionie. Dostrzegali to także jemu współcześni. Dobrze ujął to w jednym z listów do H. Rechowicza dawny rewolucjonista i aparatczyk Edward Pasek, który określił go mianem „rzecznika historii rewolucyjnej tutejszego terenu”⁴⁴. Jeszcze adekwatniej opisano H. Rechowicza podczas posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Katowicach w sierpniu 1968 roku, nazywając go „wybitnym historykiem marksistowskim o pełnym zaangażowaniu politycznym”⁴⁵. Czesław Madajczyk stwierdził, że H. Rechowicz „[t]radycję badań ruchu rewolucyjnego rozwija pod kątem bezpośrednich potrzeb śląskiej organizacji partyjnej”⁴⁶. Tadeusz Cieślak w swojej recenzji dorobku H. Rechowicza pisał o nim, że jest „przede wszystkim historykiem wielkiego społecznego ruchu, jaki stanowi polityczny ruch robotniczy”⁴⁷. Określenia stosowane przez innych historyków pojawiają się w kolejnych rozdziałach książki. Teraz warto zaznaczyć, że w ostatnich piętnastu latach aktywności naukowej w pracach H. Rechowicza pozamerytoryczne elementy narracji o propagandowym charakterze uległy zdecydowanemu ograniczeniu, uzupełnione zaś zostały o opis wynikający z właściwie(j) rozumianego warsztatu naukowego historyka, choć z pewnością musiał radzić sobie z faktem, że jego aktywność naukowa kojarzyła się wielu przede wszystkim z indoktrynacją ideologiczną i świadomym fałszowaniem obrazu historii⁴⁸.

Henryk Rechowicz funkcjonując w środowisku naukowo-edukacyjnym Polski „ludowej”, w latach 60. i 70. XX wieku budował i wykorzystywał swoje wpływy i znajomości. I dziś pojawiają się badacze, którzy nadużywają swej pozycji naukowej do innych celów; oczywista jest przy tym różnica między

44 Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, sygn. 319/1, t. 1, k. 66. List E. Paska do H. Rechowicza [niedatowany].

45 A. Topol: *Kazimierz Popiołek i jego czasy (1903–1986)*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice–Warszawa 2004, s. 81.

46 Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Ministerstwo Edukacji Narodowej Departament Kadr (dalej: MEN), sygn. 4961, k. 119. Recenzja dorobku naukowego prof. dr. hab. Henryka Rechowicza (C. Madajczyka).

47 AAN, MEN, sygn. 4961, k. 112. Recenzja dorobku naukowego prof. nadzw. dr. hab. Henryka Rechowicza – w związku z wnioskiem o profesurę zwyczajną (T. Cieślaka).

48 Por. R. Stobiecki: *Historiografia PRL...*, s. 161.

wykorzystywaniem pozycji władzy w systemie niedemokratycznym a jej użyciem w systemie demokratycznym. W tym pierwszym przypadku (co dobrze oddaje działalność H. Rechowicza) sprowadzało się to do jednoznacznie propagandowego charakteru pisarstwa na usługach ustroju realnego socjalizmu, bez charakterystycznej dla demokracji autentycznej kontroli społecznej i prawnej. Wypada przy tym zgodzić się z opinią przywołaną przez J. Szumskiego, że „[w] każdym systemie politycznym osoby sprawujące władzę i znajdujące się w jej orbicie cieszą się przywilejami i specjalnym statusem”⁴⁹. Uwzględniając kontekst realiów PRL, w których działał H. Rechowicz, należy skonstatować, że skwapliwie wykorzystywał on fakt, że nie podlegał typowej dla systemu demokratycznego krytyce publicznej. Rzetelny historyk, który ma świadomość ograniczenia w sposobie doboru tematów badawczych (ze względów zewnętrznych) i wie, że nie będzie ich w stanie zrealizować, powinien wykazać się odpowiedzialnością i zdecydować, że nie podejmuje tej tematyki. Nawet w opisywanych czasach badacze Klio nie posiadali przecież legitymacji do stosowania przemilczeń/przekłamań (będących przejawem nierzetelności badawczej); nawet wówczas część historyków wypełniała kryterium rzetelności – albo po prostu nie podejmując pewnych tematów z tego właśnie powodu, albo pisząc uczciwie, choć wtedy obejmowała ich cenzura⁵⁰. H. Rechowicza nie można zaliczyć ani do jednej, ani do drugiej przywołanej grupy.

Jak już wskazano, książka powstawała z przerwami przez kilka lat, począwszy od 2015 roku. W tym okresie z mniejszą bądź większą częstotliwością wracałem do badania życiorysu H. Rechowicza. Było to możliwe dzięki wsparciu innych osób. Za pomoc w prowadzeniu badań podziękowania należą się archiwistkom i archiwistom w Warszawie i Katowicach, a także władzom Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (ówczesnemu rektorowi Wiesławowi Banysiowi), Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach (rektorowi Adamowi Zającowi) oraz Biblioteki Śląskiej w Katowicach (dyrektorowi Janowi Malickiemu), których zgoda umożliwiła mi skorzystanie ze zdeponowanych w tych placówkach archiwaliów. Istotny wkład w ostateczny kształt monografii mieli recenzenci – prof. dr hab. Grzegorz

---

49 J. Szumski: *Rozliczenia z ekipą Gierka...*, s. 13.

50 Jako przykład można wskazać postać Marii Turlejskiej. Jej książka *Zapis pierwszej dekady*, wydana w Warszawie w 1972 roku, pomimo że została napisana przez historyczkę bliską wówczas partii, prezentowała informacje, które kontrastowały z oficjalnym przekazem, i została wycofana z księgarń.

Strauchold z Uniwersytetu Wrocławskiego oraz reprezentujący Uniwersytet Warszawski dr hab. Tadeusz P. Rutkowski, prof. UW. Na różnych etapach pracy wsparciem służyli Koleżanki i Koledzy z Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego, zwłaszcza prof. dr hab. Ryszard Kaczmarek. Na koniec – tradycyjnie już – dziękuję swojej rodzinie, przede wszystkim Rodzicom oraz Żonie Katarzynie i Dzieciom: Marcie, Marcinowi i Mateuszowi.

Indeks geograficzny*

A

Ałma-Ata 166

B

Będzin 110, 170

Bielsko-Biała 119, 141, 155, 167

Bonn 97

Brok nad Bugiem 249

Bytom 46

C

Chorzów 276

Chrzanów 118

Cieszyn 40, 141, 144, 154-155, 226

Czeladź 51, 194

Częstochowa 86, 269

D

Dąbrowa Górnicza 23-24, 27-29, 35, 69,
122, 262, 265, 267, 287

E

Elbląg 199

G

Gliwice 120

Głębie 231

Głębokie 238

J

Jastrzębie 218-220, 230

Jaworzno 282

K

Katowice 8, 10, 12-13, 15-16, 19-20, 28-
31, 33, 37-42, 44-47, 49, 52-53, 55, 62-
63, 65, 67-68, 70, 77, 79, 84-86, 89-90,
92, 96, 98-100, 104, 106, 108, 120-121,
123, 125, 127, 129-131, 133-134, 139, 142,
146-147, 149, 151-153, 155-157, 160, 162,
167, 169, 171-175, 177, 186, 194-195, 200,
204, 209-210, 212-214, 218, 220, 222-
224, 227, 229, 232, 240-241, 245-246,
251, 255-256, 260, 262-264, 268-269,
276, 281-282, 285, 287

Kielce 53, 118

Kijów 166, 173

Kiszyniów 173

Kozubnik 141, 228

Kraków 89, 118, 143, 156, 174, 255

Królewska Huta zob. Chorzów

L

Leningrad 172-173

Londyn 175

Lublin 142-143

Lwów 166, 173

---

* Nie uwzględnia nazw miejscowych pojawiających się w przypisach.

Ł

Łódź 225

M

Marburg 97

Mińsk 173, 186

Moskwa 109–110, 166, 173

Mysłowice 49, 265, 278

N

Nairobi 231

O

Olsztyn 147

Opawa 94–97

Opole 9, 38, 85, 203, 205, 210, 255, 279

Ostrawa 97

Oświęcim 167

P

Pińsk 109

Pobierowo 231

Poznań 31, 57, 64, 68, 143, 176, 207

Pugwash 211

R

Rostow nad Donem 166, 173–174

Rzeszów 268

S

Sąplaty 241

Sielce 110

Siemianowice 119

Sosnowiec 23, 69, 141, 144, 146–147,
155–156, 194, 222–223, 230, 232, 242,
281–282

Stirling 175

Szczecin 220

T

Tarnowskie Góry 119

Toruń 142–143, 147, 149

Tresna-Zarzeczce 241

WWarszawa 12–13, 20, 53, 66, 68, 89, 98,
100, 119, 121, 124, 144, 170, 173, 185, 188,
196, 202, 204, 207, 229, 233, 270–271,
279

Wesoła 200

Wilno 109, 173

Wrocław 34, 56, 70, 85, 114, 120, 130, 137,
142–143, 255**Y**

Yale 175

Z

Zabrze 86

Zagorsk 110

Zakopane 231

Zalesie 231

Ż

Żarki 118

Indeks osobowy*

A

Abłamowicz Aleksander 147
Adamski Stanisław 201
Antonów Michał 39, 52–53
Anusiewicz Marian 204
Ariès Philippe 12
Arnold Stanisław 34, 39, 68–69, 71

B

Babiuch Edward 131, 247
Bajger Lubomir 95–96
Bajracznyj Kim A. 166
Banyś Wiesław 20
Bańbuła Tomasz 281
Bańka Józef 214
Baranowski Mirosław 158, 160
Barciak Antoni 256
Barcikowski Kazimierz 233
Barczyk Augustyn 149
Baszkievicz Jan 207
Batowski Henryk 72, 205
Bazyłow Ludwik 172
Bąk Marian 199
Becskehazy Peter T. 174
Bednarz Bronisław 91
Berman Jakub 192
Biedzki Tadeusz 228, 232, 251–252
Bień Aleksy 194, 278
Bierut Aleksandra 188
Bierut Bolesław 56, 111, 185–191, 193,
202, 237
Bierut Jan 188
Bierut Krystyna 188
Biłek Mieczysław 278
Biłek Wanda 278
Bińko Beata 27
Błaż Jan 225
Bobińska Cecylia 44, 64
Bobrowicki Mojżesz (pseud. Mietkowski
Mieczysław) 111
Boidevaix Serge 175
Bojarski Zbigniew 133, 241
Bolek Stanisław 160
Borczy Leszek 279
Borkowski Andrzej 234
Borkowski Jan 57
Bożek Arka 113
Brandt Willy 97
Brożek Andrzej 64
Brożek Ludwik 89, 259
Brzostek Błażej 216
Buhl Franciszek 141

---

* Nie uwzględnia nazwisk zamieszczonych w przypisach oraz osoby Henryka Recho-
wicza.

- Bujnicki Tadeusz 225
 Buszko Józef 121
 Buziński Józef 155
- C**
- Cader Benedykt 160
 Chełkowski August 140, 243
 Chirac Jacques 175
 Chlebowczyk Józef 74, 92, 94, 128, 141, 150, 152, 175, 214
 Chmielowski Jerzy 243
 Chojnowski Andrzej 274
 Chronow A. 54
 Chruszcz Alojzy 263
 Ciągwa Józef 274
 Cichoń Romuald 158–159, 220, 245
 Cieplak Władysław 27
 Cieślak Tadeusz 19, 175–176
 Ciosek Stanisław 169
 Cramound William 175
 Cygański Mirosław 74
 Czajka Stanisław 229
 Czarnecki Kazimierz 206
 Czubala Dionizjusz 225
 Czubiński Antoni 196, 208, 210
 Czuchajowski Leszek 140
- D**
- Daniszewski Tadeusz 54
 Dąbek Krzysztof 135
 Dąbrowski Bronisław 160
 Dąbrowski Jarosław 118
 Dąbski Jakub 27
 Dec Lechosław 263
 Długajczyk Edward 274
- Długoborski Waclaw 39, 40, 121, 141, 149–150, 205
 Dmowski Roman 76
 Dobrowolska-Nowak Wanda 241
 Dobrowolski Piotr 274
 Dobrzycki Wiesław 203
 Drogoń Andrzej 80, 219
 Drozdowski Marian 76, 121
 Dubiel Paweł 113, 115
 Dudek Julian 141, 158
 Dziadul Jan 26
 Działach Aleksander 27
 Dziecioł Marian 165
 Dziuba Adam 14, 55, 184
- E**
- Eisler Jerzy 191
 Estreicher Karol jr 187
- F**
- Fazan Mirosław 89
 Fertacz Sylwester 201
 Fiedosiejew P. 139
 Figuła Mieczysław 49
 Fijałkowska Barbara 15, 44
 Finder Paweł 193, 200
 Fiuk Zdzisław 160
 Folfasiński Sławomir 39
 Fornalska Małgorzata 188
 Franzen Franz 255, 256
- G**
- Gabrielski Stanisław 233
 Gajda Lucjan 142, 160, 221, 227, 261
 Gandor Karol 140
 Garbal Łukasz 13, 206

- Ger Roman 143
 Gierek Adam 281
 Gierek Edward 15, 37–38, 41, 48, 70, 77, 100, 124, 131, 136, 151, 168–169, 206, 216–217, 228, 234, 244, 246–249, 253, 259, 265, 281–283, 287–289
 Gierek Stanisława 249
 Glanowski Mieczysław 218
 Glazur Adam 247
 Glińska Alicja 141–142
 Gliszczyński Jeremi 205
 Gołębiowski Janusz W. 54, 86, 151, 195, 208
 Gomułka Władysław 93, 108, 189, 192
 Gorczyca Zdzisław 158, 160, 170, 218
 Góra Władysław 18
 Górski Janusz 229
 Górski Jerzy 243
 Górski K. 144
 Górzyńska-Bierut Janina 186, 188
 Grabania Marek 41, 72
 Grabski Andrzej F. 49, 288
 Grabski Tadeusz 233
 Grażyński Michał 75, 116, 263, 272–274, 281, 283
 Greiner Piotr 281
 Grey Victor S. 174
 Grobelny Andělín 95
 Grolik Wiktor 184
 Grosfeld Leon 76
 Grudzień Zdzisław 8–9, 41–42, 47, 62, 67, 77, 100, 102, 106, 125, 131–132, 134–135, 141–143, 145, 153–154, 156–157, 161, 167, 170–171, 183, 195, 212, 220–222, 225, 228, 233–235, 238, 250, 252, 256, 281
 Gruszka Józef 255
 Grygiel Józef 101–102
 Grzebisz-Nowicka Zofia 234
 Grzesiek Franciszek 158, 160
 Grzywa Ryszard 158
 Gurgul Stanisław 160
- H**
- Haensel Józef 160
 Hajczyk Mieczysław 49
 Hajda Zofia 194
 Halaba Ryszard 32, 203, 208
 Halemba Piotr 268
 Hass Ludwik 15, 124
 Hawranek Franciszek 74
 Helman Alicja 144
 Heńderek Jan 141
 Herman Władysław 77
 Heska-Kwaśniewicz Krystyna 94
 Hierowski Zdzisław 90
 Hillebrand Bogdan 208
 Hormola-Dzikowska Irena 279
 Hrabar Roman 123
 Hrebenda Adam 85, 94
 Hübl Milan 54
 Humboldt von Aleksander 97
 Huzarski Maciej 268
- I**
- Iwiński Tadeusz 195
- J**
- Jabłoński Henryk 66, 120, 177, 233
 Jakóbczyk Witold 57, 68–71
 Jakubowski Zenon 203
 Jałowiecki Bohdan 206

- Janiurek Włodzimierz 41, 169
 Jarmiszewska Ewa 200
 Jaroczyński Stanisław 160
 Jaros Jerzy 214
 Jaroszewicz Piotr 237, 246–247
 Jaruzelski Wojciech 233, 247, 249
 Jaworska-Lipska Janina 204
 Jędrusik Wiesław 281
 Jędruszczak Tadeusz 91
 Józwiak Franciszek 203
 Jurek Tomasz 269
 Jurkiewicz Jan 227
 Juzek Rudolf 77, 101
- K**
- Kabała Bogusław 282
 Kaczmarek Jan 129, 131, 134, 140, 157
 Kaczmarek Kazimierz 160
 Kaczmarek Ryszard 21
 Kaim Franciszek 234, 246
 Kaleniczenko Paweł 186
 Kaliski Sylwester 141, 213, 224
 Kałuża Adam 39, 42, 46–47, 53, 66, 84, 260–261
 Kamiński Stanisław 50
 Kampert Gerhard 184
 Káňa Otokar 95
 Kania Stanisław 231, 233, 249
 Kantyka Jan 39, 78, 84, 106, 122–123, 158, 164, 194, 201–203, 206, 208, 214, 231, 241, 272
 Karaś Mieczysław 134
 Karolak Stanisław 147
 Karpiński Jakub 287
 Kazimierski Jakub 14
 Kąkol Kazimierz 169
 Kemp-Welch Anthony 131
 Kersten Krystyna 106, 283
 Kępa Józef 246
 Kępski Janusz 201
 Kiczan Wiesław 101, 160, 218, 235, 238, 282
 Kiermaszek Stanisław 142, 160, 250
 Kihl Jan 225
 Kijonka Tadeusz 222
 Kindla Leon 158
 Klimaszewski Sędzimir M. 144, 229, 238, 241, 243, 252
 Klinik Anna 268
 Kociołek Stanisław 233
 Kokobajew Muchamedżan Kairowicz 166
 Kokot Józef 205
 Kolankowski Zygmunt 76
 Kolczyński Janusz 147–149, 166–167
 Kołodziej Edward 205
 Kołodziej Stanisław 205
 Kołomejczyk Norbert 18, 54, 151, 202
 Końca Józef 39
 Kopeć Aleksander 218
 Kopyto Józef 27
 Koralkova Kveta 54
 Koraszewski Jacek 39, 41–42, 45–47, 61, 63, 65–66, 71–73, 77, 90, 259
 Korczyński Janusz 62
 Korfanty Wojciech 75–76, 79–80, 115
 Kormanowa Żanna 44
 Kostrzewa Eugeniusz 173
 Kowalczyk Stanisław 41, 77, 139, 246
 Kowalski Zbigniew 205
 Kowieska Urszula 269
 Kozal Władysław 160

Kozłowska Ewa 140
 Kozłowski Jacek 226
 Kroczek Gerard 160, 235
 Krzywda Krystyna 282
 Kucianka Jadwiga 132
 Kuczma Marek 140
 Kuczyński Stefan M. 137, 150, 175
 Kula Marcin 112, 286
 Kula Witold 52, 59
 Kulapiński Jan 235
 Kulczyńska Maria 200
 Kunisz Andrzej 230
 Kurowski Zdzisław 233
 Kurpierz Tomasz 14
 Kusy Dorota 268
 Kutz Kazimierz 196, 280
 Kwaśniewicz Maria 142, 250

L

Landau Zbigniew 75
 Lapter Karol 34, 114
 Legomski Zdzisław 142, 160, 170, 234
 Lejczak Włodzimierz 160, 218, 235, 238
 Lenin Włodzimierz 82, 94
 Leś Jan 77, 86, 101
 Lewicki Andrzej M. 147
 Lichoś Henryk 41, 158, 160
 Ligęza (Ligenza) Józef 42, 46-47, 65, 90
 Linek Bernard 289
 Lipski Jan J. 206
 Lohman Jerzy 142, 159
 Lubaś Anna 201
 Lubaś Władysław 77, 137, 141, 206, 222, 236, 241, 252, 280

Lubelski Marek 225
 Lubiejewski Tadeusz 228

Ł

Łabudek Józef 155, 160
 Łabuz Marian 123
 Ładosz Jarosław 101-102, 149
 Łańcucki Edmund 27
 Łatka Rafał 14, 118
 Łęczek Ireneusz 282
 Łokkaj Jadwiga 234
 Łomnicki Tadeusz 217
 Łuczak Czesław 107, 114, 117, 175-176, 181, 205
 Łukasieński Walerian 25
 Łukaszewicz Jerzy 131
 Łysenko Trofim 9

M

Maciszewski Jarema 11, 166, 169, 206, 208, 216, 226
 Madajczyk Czesław 19, 68-69, 71-72, 76, 98, 107, 115, 116, 175-176, 205-206
 Madajczyk Piotr 111, 181
 Madej Krzysztof 248
 Makomaski Zygmunt 247
 Malicki Jan 10, 20, 269, 282
 Malinowski Marian 204
 Mały Michał 255
 Małuszyński Mirosław 144
 Marchaj Krystian 94
 Marchwicki Jan 132
 Marchwicki Zdzisław 132-133
 Marcinkiewicz Cezary 200
 Marczak Marian 206
 Markiewka Paweł 49

- Marshall George 190
 Marszał Kazimierz 141, 165
 Marymont Izydor 39
 Marynka Jan 282
 Mazelon Piotr 41, 77
 Mazur Sławomir 269
 Mądry Jan 160
 Melich Alojzy 42, 46, 61, 218, 280
 Messner Zbigniew 255
 Meyza Danuta 94
 Michalik Franciszek 158
 Michalkiewicz Stanisław 152, 214, 254-
 255, 279
 Mielczarek-Bober Anna 200
 Mietkowski Mieczysław zob. Bobrowicki
 Mojżesz
 Miękina-Pindur Jadwiga 89
 Mikołajczyk Stanisław 190, 271
 Mikołajski Zbyszko 39
 Milewski Mirosław 233
 Miłosz Czesław 10
 Minc Hilary 192
 Mirecki Zygmunt 200
 Misiaszek Andrzej 194
 Misiaszek Stefan 168, 194
 Miśkiewicz Benon 207
 Mitręga Jan 41
 Moczar Mieczysław 217, 231, 233, 248-
 249
 Modzelewski Karol 248
 Mokrosz Janusz 14, 79-80, 83, 111, 192,
 215, 277, 286, 289-290
 Molenda Antoni 123, 130, 152, 202-203,
 265
 Mrowiec Alfons 39, 55
 Mrozek Wanda 94, 171, 214, 280
 Musialik Wanda 272
 Mynarski Władysław 269

N
 Nahorajska Julia 142
 Naumiuk Jan 204
 Nawrocki Jerzy 218
 Nazarewicz Ryszard 88, 203, 208
 Ney Roman 233
 Niemierko Kazimierz 269
 Nieszporek Ryszard 41, 66
 Niezgodzki Ludwik 200
 Nowak Zbigniew J. 94
 Nowotny Janusz 266

O
 Olszewski [Henryk] 207
 Olszowski Stefan 233
 Opacki Ireneusz 143, 222, 225
 Orzechowski Marian 151, 208
 Owczynn timer Wiktor 214

P
 Pachoński Jan 121, 128, 152, 175
 Paliga Władysław 27
 Pałys Tadeusz 158
 Panek Tadeusz 141, 158
 Panic Alfred 278
 Pańko Walerian 165
 Pasek Edward 19
 Paściak Jan 140
 Pawlak Jan 264
 Pawlak-Finder Gertruda 193
 Pazdan Maksymilian 240
 Paździora Marek 200
 Paźniewski Włodzimierz 252

- Piedosowa A.D. 195
 Pierzchała Jan 85
 Pieter Józef 28, 132, 137–138, 170
 Pietrucha Jerzy 94, 119
 Pięta Wiesław 268
 Pilarczyk Franciszek 49
 Pilarek Sławomir 277
 Piłatowicz Stanisław 173
 Piłsudski Józef 76, 85
 Pińkowski Józef 233
 Piszczek Józef 260
 Piwarski Kazimierz 64
 Pobóg-Malinowski Władysław 80
 Podbiał Paweł 157–158
 Podgórski Karol 243
 Polak Ewa 268
 Polak Jerzy 198
 Polański Kazimierz 146, 241
 Ponczek Mirosław 267, 269
 Popczyk Józef 153, 160, 177
 Popiołek Kazimierz 40–41, 47, 54, 57,
 61–62, 67, 70, 72, 75, 77–78, 84, 90–95,
 119, 121, 127–130, 132–134, 136–138, 144,
 170
 Popkiewicz Józef 279
 Porąbka Eryk 157, 170
 Potemski Tadeusz 39, 49, 64
 Potyczka Stefania 142
 Prus Edward 202
 Przedpełski Wiktor 274
 Przewłocki Jan 115, 130, 202–203
 Przygoński Antoni 199
 Putrament Jerzy 217
 Pyka Tadeusz 77, 101, 102, 131, 134, 238,
 261, 265
 Pytasz Marian 153, 225
- R**
 Rabicki Zdzisław 200
 Rakowski Mieczysław F. 167, 231–233
 Rechowicz Andrzej 33
 Rechowicz Emilia 33, 216
 Rechowicz Ewa 216
 Rechowicz Jan 24
 Rechowicz Katarzyna (z d. Sekuła) 124
 Ritau Fryderyk 49
 Rodzoń Jan 282
 Rola Henryk 202–203
 Rola-Żymierski Michał 192
 Rolicki Janusz 15, 38
 Romek Zbigniew 283
 Roos Hans 80
 Rosenbaum Sebastian 55, 104
 Rudnicki Bronisław 204
 Rudow Gieorgij 255
 Rutkowski Tadeusz P. 15, 21
 Rybicki Hieronim 204
 Rybicki Paweł 72, 259
 Rybicki Zygmunt 207
 Ryguła Igor 266
 Rysz Grzegorz 165
 Ryszka Franciszek 72, 175–176, 208
 Ryzewski Waclaw 115
 Rzymelka Jan 225
- S**
 Sałabun Józef 142
 Samsonowicz Henryk 45, 121, 216
 Sąda Kazimierz 160
 Schmidt-Kowalski Bronisław 41, 72, 94
 Serafin Franciszek 130, 202–203
 Seta Antoni 142, 157–158, 160
 Siebel Jacek 155

- Siechowski Jerzy 156
 Siemianowicz Jerzy 101
 Sieradzki Józef 44
 Sikorski Walerian 268
 Simonides Dorota 279
 Skibiński Stanisław 41, 96
 Skrzyszewska Bronisława 75
 Skrzyński Aleksander 116
 Sliepakow Siemien W. 166
 Słabek Henryk 208–209
 Smolorz Michał (pseud. Szulecki Stefan)
     9, 135, 183, 270
 Snoch Bogdan 200
 Sobczak Karol 140, 279
 Socha Stanisław 263–264
 Sochanik Jerzy 52
 Sośniak Mieczysław 140, 144
 Sowkin A.M. 195
 Spaltenstein Wincenty 275–276
 Sroka Irena 256
 Stachoń Roman 41, 77, 101
 Stalin Józef 9, 188, 190–191
 Stanisławowska Stefania 74
 Stankiewicz Edward 175
 Stasiak Andrzej 279
 Staszaków Michał 241, 243, 246
 Stawarz Karol 77
 Stawoszczyk Stefan 27
 Stenclik Franciszek 158
 Stęperski Jan 230
 Stobiecki Rafał 11, 15, 18, 37, 91, 151,
     288
 Stokłosa Jan 142, 160
 Strauchold Grzegorz 20–21
 Strzoda Mirosław 33, 260–261
 Sułek J. 196
 Surkont Hieronim 10
 Surowiak Zygmunt 141
 Syrek Mieczysław 94
 Syzdek Bronisław 18
 Syzdek Eleonora 18
 Szaflarski Józef 279
 Szałajda Zbigniew 160
 Szarama Wojciech 221, 226
 Szaraniec Krystyna 201
 Szczepański Jan 72, 280
 Szczepański Maciej 41, 45, 101, 125, 131,
     154, 222, 224–225, 231–232, 235, 247–
     248, 261, 282
 Szczerba Stanisława 142
 Szefer Andrzej 158, 205, 280
 Szewc Andrzej 227, 229
 Szewczyk Franciszek 41
 Szewczyk Wilhelm 94, 158, 222, 289
 Sziotka B. 55
 Szlachcic Franciszek 41, 47, 134
 Szolc Walter Gustaw 49
 Szot Jan 282
 Sztumski Janusz 149
 Szuba Andrzej 77, 101
 Szulecki Stefan zob. Smolorz Michał
 Szumski Jakub 15, 20, 287
 Szumski Zdzisław 263
 Szydłak Jan 131, 238, 246, 281
 Szydłowski Jerzy 241
 Szymiczek Franciszek 256
- Ś**
 Ślusarczyk Janusz 268
 Śmiałek Małgorzata 200
 Śmiechowicz Henryk (właśc. Rechowicz
     Henryk) 9, 183

- Światło Józef 187
 Świerczewski Karol 111
- T**
- Tarabuła Marian 282
 Targ Alojzy 90, 259
 Tazbir Janusz 121
 Tejchma Józef 48, 124
 Teodorowicz-Todorowski Tadeusz 279
 Tlatlik Zygmunt 282
 Tokarz Emil 147
 Tokarzewski Ludomir 140
 Tomczak 66
 Tomiczek Tadeusz 160
 Tomik Rajmund 268
 Topol Andrzej 14, 91, 120, 130, 135, 138, 198, 200, 202–203
 Topol Stefania 193, 200, 202–203
 Topolski Jerzy 122
 Torańska Teresa 261
 Tracz Bogusław 247
 Trzcionka Ryszard 41, 77, 170
 Turlejska Maria 44
 Tyc Jan 160
- U**
- Ujejski Zygmunt 158
 Ulitz Otto 74
- W**
- Walczak Jan 14, 123
 Walczok Joanna 201
 Walecko J. 225
 Walenciak Robert 248
 Walichnowski Tadeusz 265
 Wałach Stanisław 118–119
- Waszczuk Jerzy 233
 Werblan Andrzej 151, 166, 177, 198, 208, 214, 248
 Węgrzyn Dariusz 14, 83
 Widacki Jan 238, 240, 243
 Wieczorek Janusz 246
 Wieczorkiewicz Paweł 124, 288
 Wieliński Bartosz T. 281
 Wierzbicki Mirosław 123
 Wlazło Władysław 27
 Wojciechowski Marian 122
 Wojtaszek Emil 233
 Wojtecki Jerzy 233
 Wołczew Wsiewołod 166–167, 214
 Wołek Mieczysław 220
 Worobiow Nikołaaj 166
 Woźniczka Zygmunt 170
 Wójtowicz Andrzej 219, 225, 228, 241
 Wróbel Henryk 225
 Wrzaszczyk Tadeusz 131, 140, 237–238
 Wrzesiński Wojciech 196, 209
 Wrzosek Antoni 72
 Wrzosek Mieczysław 115, 204
 Wszółek Franciszek 282
 Wysocki Szymon 97
- Z**
- Zaborowski Zbyszek 227
 Zadrożna Zdzisława 160–161
 Zagajewski Tadeusz 279
 Zając Adam 20
 Zakrzewski Bogdan 206
 Zarzycki Kazimierz 9, 147, 228, 248, 259
 Zasada Jerzy 234

- Zastawny Władysław 41, 72, 101–102, 105
- Zawadzka Stanisława 108
- Zawadzki Aleksander 35, 74, 98, 108–111, 184–185, 191–194, 202, 205
- Zieliński Henryk 54, 56, 61, 64, 68–69, 71–72, 75, 107, 115, 128, 130–131, 137, 150
- Zieliński Władysław 115, 202–203
- Zieliński Zbigniew 233
- Ziomba Jan 200
- Ziętek Jerzy 38, 41, 76–78, 86, 91, 101, 113, 125, 127, 142, 160, 196, 217, 281
- Zoll Andrzej 243
- Zwierzchowski Eugeniusz 141
- Ż**
- Żabiński Andrzej 218, 220, 223, 225–228
- Żandarowski Zdzisław 131
- Żdanow Jurij A. 173–174
- Żółkiewski Stefan 67
- Żurek Jan 27

“Advocate of revolutionary history” Henryk Rechowicz’s (1929–2004) public and scientific life

Summary

The book is a kind of contextual biography whose protagonist is Henryk Rechowicz (1929–2004), a historian associated with the Dąbrowa Basin and Upper Silesia, who co-founded important Upper Silesian research institutions (largely conducting research on the humanities): Silesian Scientific Institute named after Jacek Koraszewski in Katowice, the University of Silesia in Katowice, the Silesian Library or the Academy of Physical Education in Katowice, and undoubtedly left his mark on the formation of the entire local scientific community (especially in the decade of the 1960s and 1970s).

During the first twenty years of his scholarly activity, H. Rechowicz remained a firm supporter and implementer of “court science” or – as Rafał Stobiecki described a whole group of analogous historians – “a representative of ‘orthodox’ Marxism” (alongside Władysław Góra, Norbert Kołomejczyk and Bronisław and Eleonora Syzdek). Its specificity was above all the creation, for the use of the Upper Silesia and Zagłębie region, of a white legend of the glorious and profound traditions of the communist circles, needed by the authorities to better legitimise “people’s” rule in the industrialised region. During the last 15 years of his scientific activity, H. Rechowicz’s work decidedly reduced the non-substantive elements of the narrative of a propagandist character and supplemented them with a description resulting from the properly understood scientific workshop of a historian, although he certainly had to cope with the fact that his scientific activity was associated by many with ideological indoctrination and deliberate falsification of the image of history.

The work consists of five chapters preceded by an introduction and completed by a conclusion. The first chapter presents H. Rechowicz’s path to becoming an academic (from his birth to the end of his work at the Party History Department of the Provincial Committee of the Polish United Workers’ Party in Katowice in 1962). The second covers the period from January 1963 to September 1972, when H. Rechowicz headed (first as deputy director and then as director) the ŚIN. The third chapter recreates the reality from October 1972 to December 1980 – during which time H. Rechowicz served as Rector of the University of Silesia in Katowice. The fourth chapter is marked by the caesuras of December 1980 (when he resigned, or rather was forced to resign, as rector) and July 1983 (when he formally ended his work at the UŚ). The fifth chapter describes the last two decades of H. Rechowicz’s activity after he left the walls of the UŚ. The content of the book allows us to trace the process – the course of H. Rechowicz’s academic and socio-political career – highlighting first his rapid and brilliant promotion, then his sudden and, however, quite unexpected demotion, and then his slow (undoubtedly supported by external conditions) return to academic and teaching work, carried out in the new reality of the end of the People’s Republic of Poland and the beginning of the

Third Republic of Poland. Each chapter simultaneously analyses the most important works written and edited by H. Rechowicz.

The primary objective guiding the author of the book was to look at the public activity of H. Rechowicz as administrator, researcher, party activist, academic teacher and organiser, who gained his professional position (including scientific one) as a representative of a group of people unequivocally supporting the construction of real socialism in “people’s” Poland. Was he then one of the executors of the state’s scientific policy or did he rather become its victim? The book attempts to show H. Rechowicz against the background of his scientific and political environment and to signal the extent to which he stood out in this environment. The work is a biography in which the overriding task remains to capture the figure of the title character with his personality profile and to reconstruct the cycles of his professional life, while the field of research is less concerned with historiographical analysis, which is an important but not leading area.

In describing the biography and achievements of H. Rechowicz, the author of the book assumed that the role of a historian is neither to defend nor attack the figures described, and consequently tried to avoid building both a “nostalgic-ironic memory” and an “accusatory memory” (to refer to the typology proposed by Rafał Stobiecki). The specificity of H. Rechowicz’s achievements, however, made it possible, by reconstructing his professional and academic curriculum vitae, to present a case study of historians who, in the realities of “people’s” Poland, consciously departed from the basic task of the historian, which remains the search for and presentation of the truth, in favour of the deformation of knowledge about the past, deliberate falsification and interpretation of facts or their intentional omission.

The source basis of the book remains the archival resources collected in Archives of the Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice, Archives of New Records in Warsaw, Archives of the Institute of National Remembrance in Katowice and Warsaw, State Archives in Katowice, Archives of the University of Silesia in Katowice, Company Archives of the Silesian Library in Katowice and Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw, Branch in Katowice, supplemented by selected press titles and various literature on the subject (including memoirs).

Keywords: Henryk Rechowicz, People’s Republic of Poland, Third Polish Republic, historical policy, Katowice, Silesian Voivodship, academic research

Na stronie przedtytułowej wykorzystano zdjęcie Henryka Rechowicza ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu Śląskiego (sygn. 2223/33/4, teczka: Archiwum zdjęć UŚ. Kroniki i monografie. Rektorzy, Prorektorzy, Dziekani, autor nieznan)

Na skrzydełku przednim zamieszczono zdjęcie autora wykonane przez Katarzynę Fic

Redakcja Barbara Jagoda

Projekt okładki, stron tytułowych i logo serii Tomasz Kipka

Projekt makiety Zofia Oslislo-Piekarska

Łamanie Paulina Dubiel

Korekta Marzena Marczyk

Redaktor inicjujący Michał Kompała

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.07.2024:

Copyright © 2023 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymyamy otwartej nauce

Od 1.08.2024 publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu

w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-9292-809X>

Fic, Maciej

„Rzecznik historii rewolucyjnej” :

Henryka Rechowicza (1929–2004) życie publiczne

i naukowe / Maciej Fic. Wydanie I. – Katowice :

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2023. –

(Studia z Historii Najnowszej ; 1)

<https://doi.org/10.31261/PN.4166>

ISBN 978-83-226-4294-8

(wersja drukowana)

ISBN 978-83-226-4356-3

(wersja elektroniczna)

ISSN 2956-6959

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 205. Liczba arkuszy wydawniczych: 205. PN 4166. Cena 64,90 zł (w tym VAT). Publikację wydrukowano na papierze offsetowym III 90 g. Do składu użyto kroju pisma **Maecenas** (autorstwa Michała Jarocińskiego). Druk i oprawę wykonano w drukarni volumina.pl Sp. z o.o. (ul. Księcia Witolda 7–9, 71-063 Szczecin)

Praca [...] jest dobrze napisaną, bardzo wartościową monografią naukową, której zakres wykracza poza biografię Henryka Rechowicza i wnosi wiele do dziejów historiografii okresu PRL oraz dziejów nauki w Polsce Ludowej.

Z recenzji

**dr. hab. Tadeusza P. Rutkowskiego,
prof. UW**

Maciej Fic jest badaczem, który umie znakomicie znaleźć się we współczesnym gąszczu [...] spoglądania na procesy społeczne, wydarzenia i prominentne postaci *ancien regime'u*.

Henryk Rechowicz to w jego ujęciu nie tylko „czerwony diabeł wcielony” (to cytaty ze mnie samego), lecz także – co autor niejednokrotnie podkreślał – rzutki, dobry organizator, manager nauki wprzęgniętej do rydwanu komunistycznej ideologii.

Z recenzji

prof. dr. hab. Grzegorza Straucholda

STUDIA
 **Z HISTORII
NAJNOWSZEJ**

Seria wydawnicza Studia z Historii Najnowszej poświęcona jest zagadnieniom z zakresu historii XIX i XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich. Ma stanowić przede wszystkim przestrzeń dla prezentacji ustaleń historyków związanych z Uniwersytetem Śląskim, obejmując szeroko ujmowaną tematykę historyczną (od biografistyki, przez historię polityczną, społeczną i gospodarczą, po badania nad pamięcią i popularyzacją). Docelowo może stanowić płaszczyznę wymiany myśli i ustaleń nie tylko uczonych związanych z regionem, ale także reprezentujących inne środowiska.

Książka jest jednym z ogniw dociekań nad uprawianiem badań historycznych w okresie Polski „ludowej” oraz karierami reprezentantów środowiska naukowego i stanowi rodzaj *case study* funkcjonowania środowiska zwolenników i realizatorów „nauki dworskiej”. Odtworzono w niej przebieg kariery Henryka Rechowicza (urodzonego w Zagłębiu Dąbrowskim historyka i działacza PZPR): uwypuklony został najpierw błyskotliwy awans (m.in. objęcie eksponowanych stanowisk w środowisku naukowym województwa katowickiego), potem degradacja wynikająca z przynależności do grupy skupionej wokół „ekipy Gierka”, a następnie powrót do pracy naukowej i akademickiej, dokonany w rzeczywistości schyłku PRL i początku III RP.

PATRONAT:

CZASYPISMO

ISSN 2956-6959

Cena 64,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4356-3

9 788322 643563

Więcej o książce

